

Miljøovervåking og kartlegging av kulturminner (MOV)

Sandnes 2022

Kulturmiljøkompetanse i ASPLAN VIAK

- Asplan Viak har siden 2007 satset på kulturminner og kulturmiljø som et eget fagfelt.
- 3 arkeologer, 6 sivilarkitekter og en kulturminneforvalter med kompetanse innen nyere tids kulturminner.
- Nasjonal ressursgruppe – jobber på tvers av regioner
- Vi tilbyr produkter og tjenester innenfor blant annet:
 - *Reguleringsplaner og konsekvensutredninger*
 - *Kulturminneplaner*
 - *Kulturhistorisk stedsanalyser (DIVE)*
 - *Verneplaner, forvaltningsplaner og skjøtselsplaner*
 - *Miljøovervåking*
 - *Hageanlegg og kirkegårder*
 - *Dokumentasjon av bygninger og tilstandsvurderinger*
 - *Utbedring og bruk av fredete og verneverdige bygninger*
 - *Prosjektering, Brannsikring, Energi og miljø, Web-løsninger m.m.*

Les mer: [Kulturminner og kulturmiljø - Asplan Viak](#)

- Hva er miljøovervåkning (MOV) og hvorfor er det viktig?
- Hvordan gjennomfører Asplan Viak kontrollregistreringene?
- Resultater fra MOV-registrering i Sandnes 2022★
 - Arkeologi
 - Bygningsvern
- Oppsummering

Det er bare kulturminner i gamle Sandnes kommune som inngår i miljøovervåkingen

Hvorfor overvåke kulturminner?

«Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk»

Meld.St. 16 (2019-2020):
Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold

Hva er miljøovervåking?

- Dokumenterer tilstand og endringer for en stor mengde kulturminner
- Årsaker tap/forfall/skade/endring
- Innsamling av data i lange tidsintervaller – utvikling over tid
- Forholdet mellom virkemiddelbruk/vern og bevaringsgrad
- Gir et kunnskapsgrunnlag for faglige og politiske prioriteringer
- Danner grunnlag for valg av tiltak / hvem som skal sette i gang tiltak

Riksantikvarens fire miljøovervåkingsprogrammer

- *Status og tilstandsovervåking av automatisk fredete kulturminner i utvalgte kommuner*
- *Status for verneverdige kulturminner i utvalgte kommuner*
- *Miljøovervåking av konsekvensene av klimabelastningene på fredete bygninger*
- *Tilstand av kulturlag i de fire store middelalderbyene*

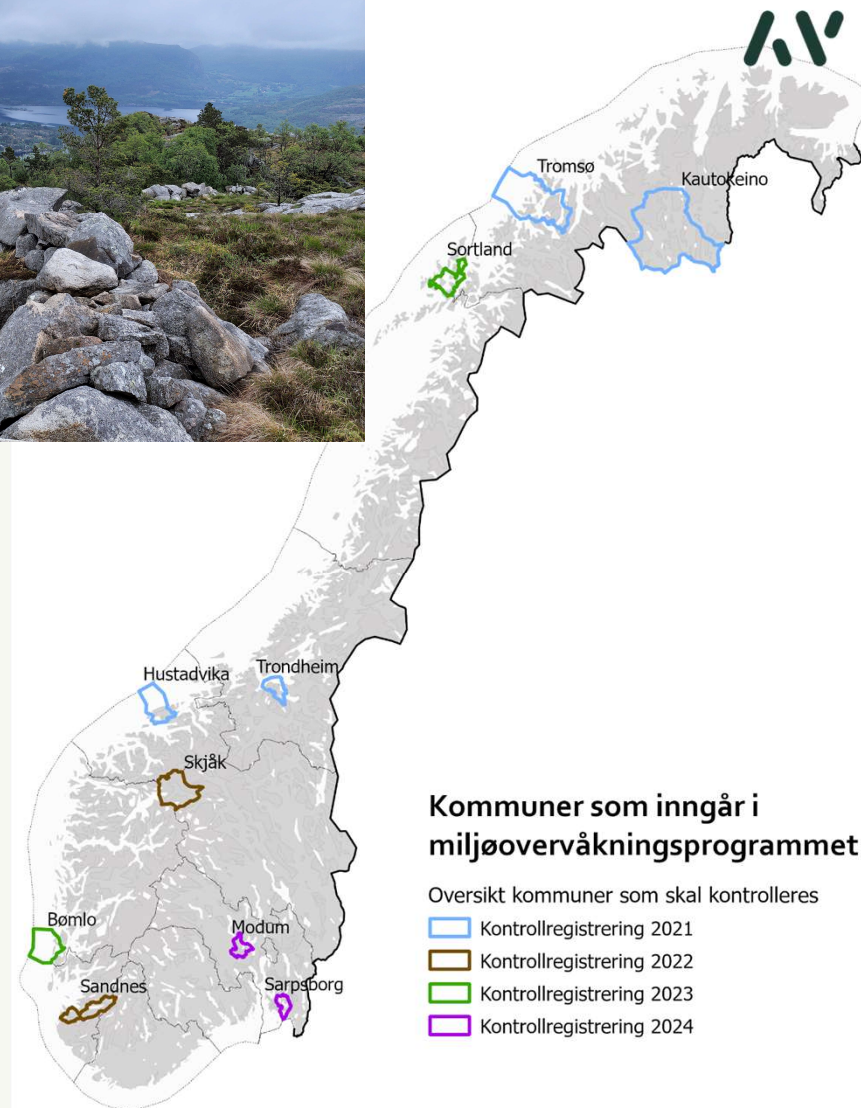

Status og tilstandsovervåking av automatisk freda kulturminner

2. omdrev 2021-2024

- Ca. 1700 automatisk freda kulturminnelokaliteter i 10 kommuner.
- Bygger på tidligere programmer: *Fortidens minner i dagens landskap* -2000-2014

Kontrollregistreringene av automatisk freda kulturminner i Sandnes ble gjennomført av Arkeolog Kjersti I. Vedvatne og Torunn Rosnes Jæger. I dette prosjektet så er Arkeolog Kjell Arne Valvik oppdragsleder.

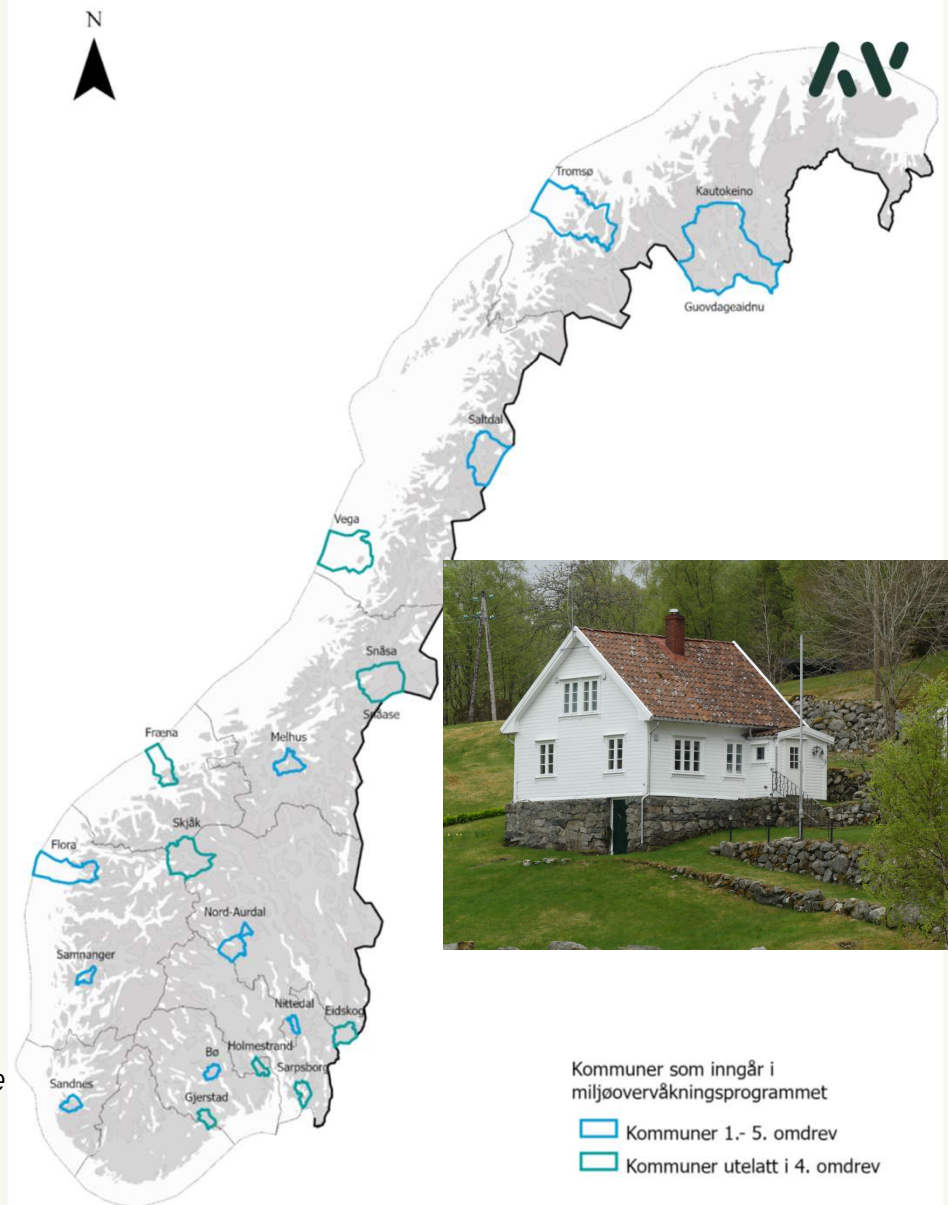

Status for verneverdige kulturminner

5. omdrev 2020-2024

- Ca. 13.000 bygninger i 18 kommuner
- Undersøkelsesparametrene *tap, endring og tilstand*, vurderes i forhold til bygningskategori, samfunnssektor, sosial miljøsammenheng og geografiske variasjoner.
- Bygger på det tidligere programmet: *Gamle hus da og nå* - 2000 - 2014

Kontrollregistreringene av bygninger i Sandnes ble gjennomført av siv. ark. Harald Tallaksen (oppdragsleder), siv. ark. Alexander Rundlöf, kulturminneforvalter Anette Hansen, og arkitektstudent Silje Ildgruben.

asplan
viak

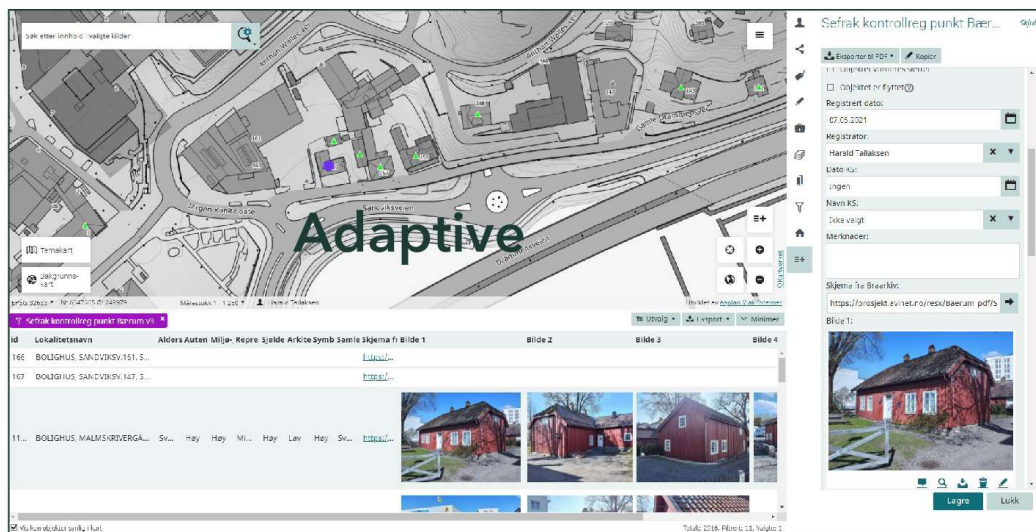
Plandata

Matrikkeldata

Askeladden

Eldre foto

SEFRAK-skjemaer

GIS-data

Excel

Foto

Pdf-skjema

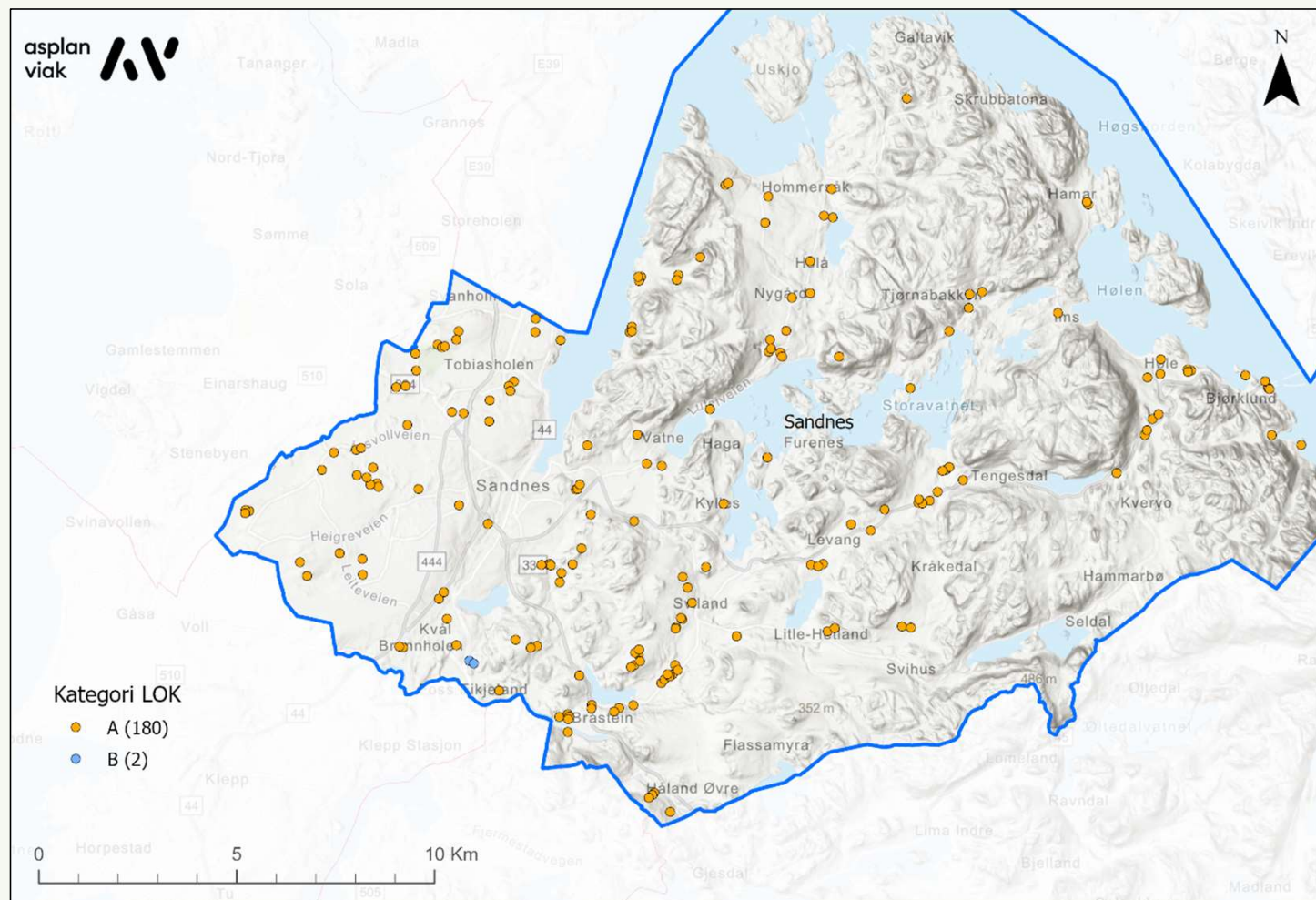
SANDNES 2022

MOV – ARKEOLOGI

Kulturminnene

Lokalitetsart	Tall
Bautasteinlokalitet	1
Bergkunst	1
Bosetning-aktivitetsområde	23
Båstø-anlegg	1
Dyrkningsspor	3
Fangstlokalitet	1
Forsvarsanlegg	3
Gjerde/innhegning	3
Gravfelt	28
Gravminne	58
Gårdsanlegg	12
Kokegroplokalitet	3
Kullframstillingsanlegg	2
Rydningrøyslokalitet	29
Røysfelt	7
Utmarkskulturminner	6
Veganlegg	1
Totalt	182

Resultat – forbedring!

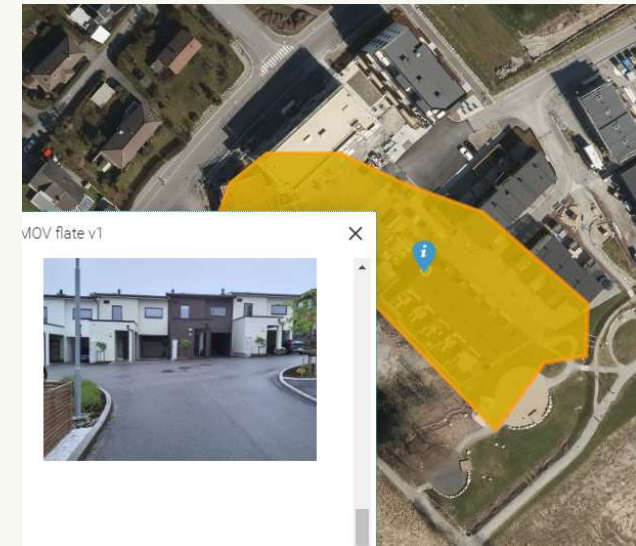
Tilstandstype	Antall	Prosent	Av disse endret i 2022
Intakt	104	57,1	0
Skadet	49	26,9	8
Skjemmet	16	8,8	6
Dispensasjon, ikke fjernet	5	2,8	5
Ikke gjenfunnet	4	2,2	0
Tapt (dispensasjon)	3	1,6	3
Forbedret	1	0,5	1
Totalsum	182	100	23

En *forbedring* av tilstanden til automatisk freda kulturminner i Sandnes (fra 24% til 8%)

Tap av kulturminner

- Tre tap - alle som følge av dispensasjon fra kulturminneloven gjennom reguleringsplaner
- Fem lokaliteter er det gitt dispensasjon for - reguleringsplanenene er vedtatt men ikke igangsatt
- Forbedring siden siste kontrollregistrering (2017)
 - Syv tap derav tre ukontrollerte

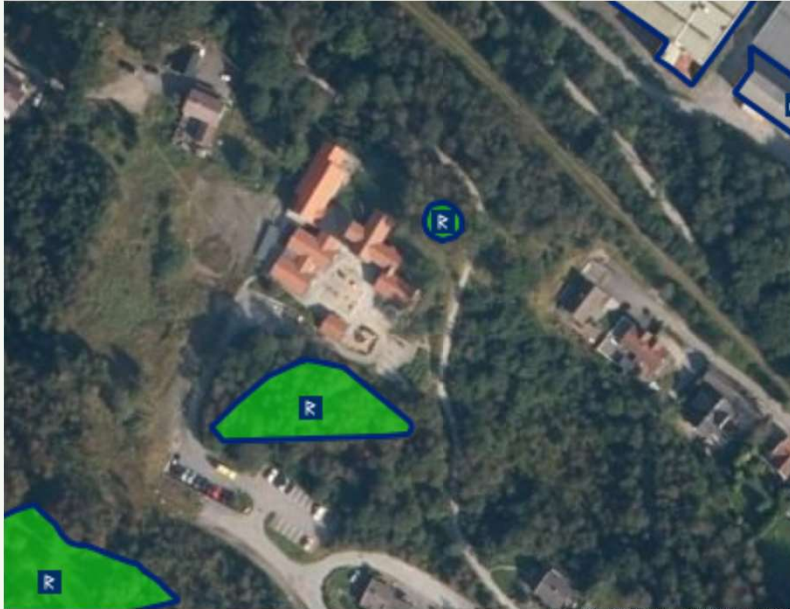

Skade på kulturminner

asplan
viak

Skade på kulturminner

Skjemming av kulturminner

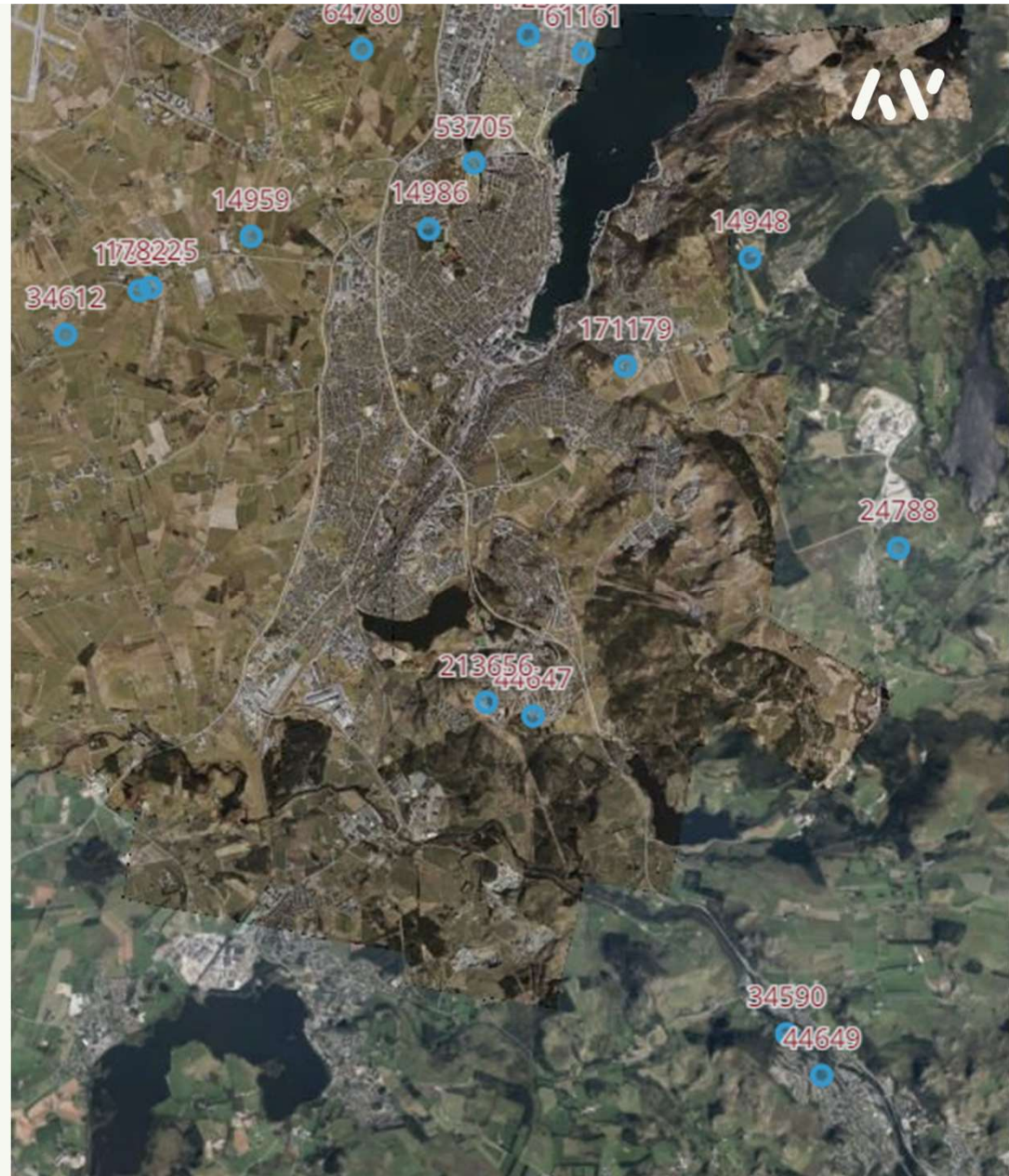

Skjemming av kulturminner

Hvor?

- Nærmest alle de 17 tilstandsændringene har skjedd i og nær udbyggingsområder.

SANDES 2022

MOV – NYERE TID

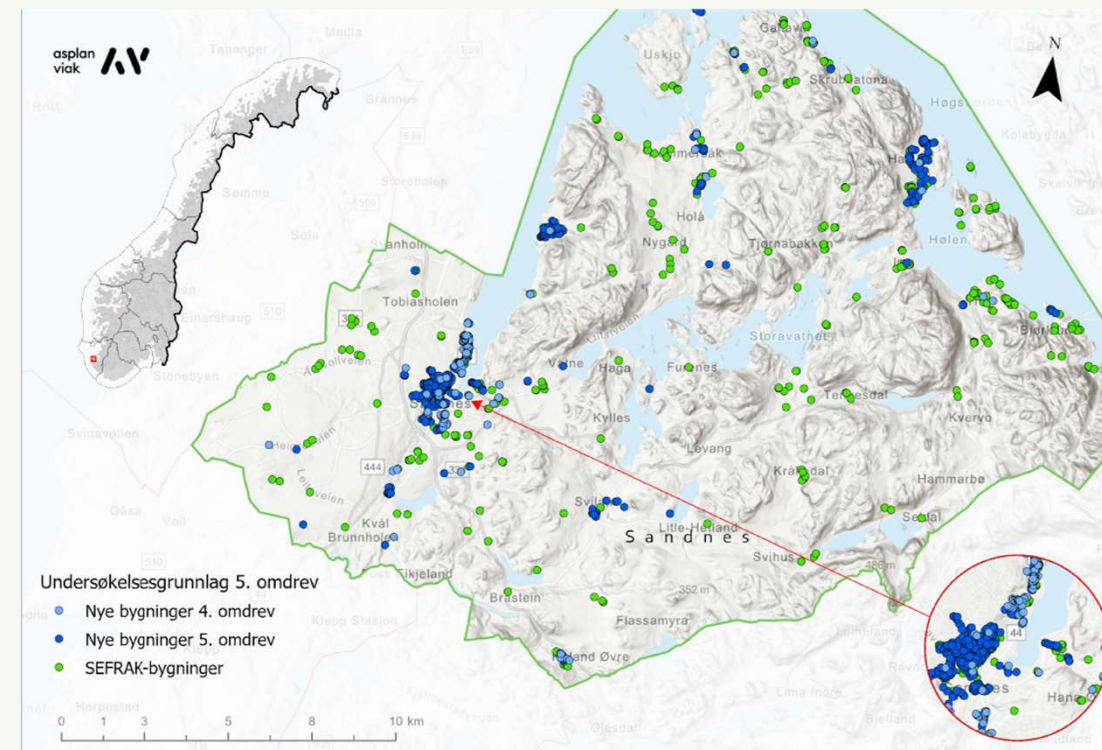
Riksantikvarens miljøovervåkingsprogram 5. omdrev 2020-2024
STATUS FOR VERNEVERDIGE KULTURMINNER I
UTVALGTE KOMMUNER
SANDNES KOMMUNE 2022

Dato: 21.12.2022
Versjon: 01

Undersøkelsesgrunnlaget

- Totalt **1188** bygninger besøkt, fotografert og kontrollregistrert.
 - 463 SEFRAK-bygninger (eldre enn 1900)
 - 144 bygninger lagt til i 4. omdrev
 - 581 kommunalt verneverdige bygninger yngre enn 1900, samt statlig listeførte bygg (listeførte kirker og landsverneplaner vk 2)

- SEFRAK: landsomfattende registrering (1975-1995) av bygninger (hovedsakelig eldre enn 1900 (5. omdrev))

Undersøkelsesparametre

- Grad av endring (**tapt**, uendret, stor – liten endring)
- Tilstand (intakt, **true**t, **sterkt true**t)

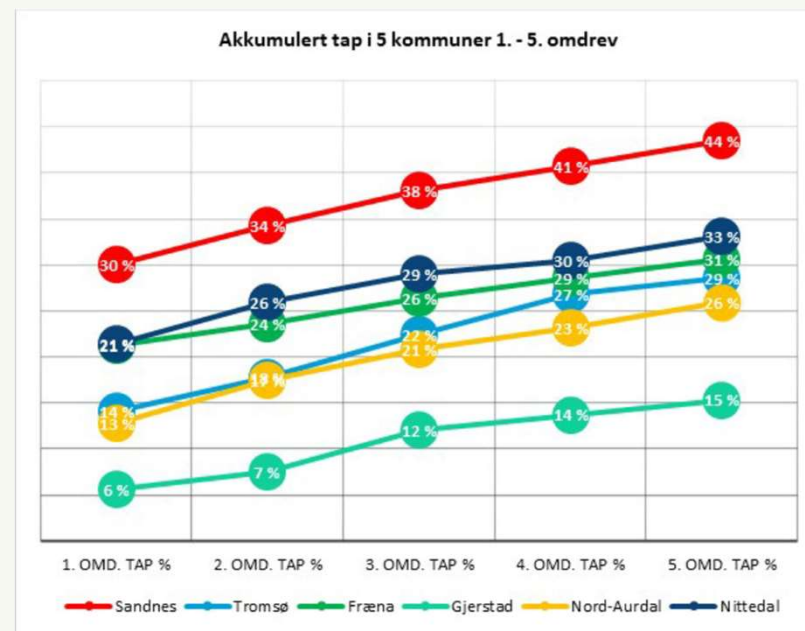
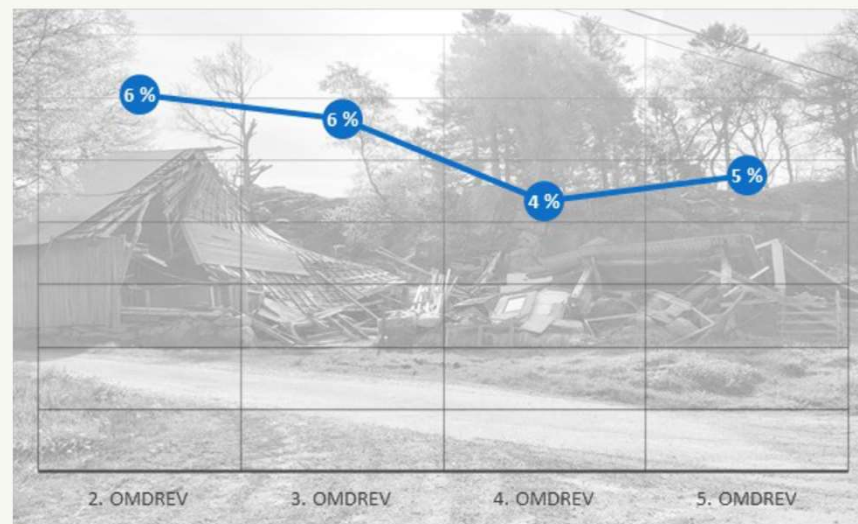
Kvalitative kategorier

- **Bygningskategori/bygningstyper**
- Samfunnssektor (opprinnelig funksjon)
- Sosial miljøsammenheng
- **Geografiske variasjoner**
- Planstatus
- Andre virkemidler for bevaring

Tap av bygninger

- 22 bygninger er tapt siden forrige omdrev (2016) - 5%, dvs. årlig tap ca. 1 %.
- 340 bygninger er tapt (av 781 i opprinnelig utvalg) - utgjør et akkumulert tap på 44%.
- Sandnes har det høyeste tapet blant de 10 kommunene som er undersøkt så langt i 5. omdrev.

Bygningstyper – Nøkkeltall

- Bolighus, våningshus – mest endret
- Bygårder
- Driftsbygninger i tunet – høyest akkumulert tap
- Mindre uthus i/nær tunet
- Hus i utmark, seter – størst tap i 5. omdrev
- Naust, sjøhus, fyr m.m. – mest truet/sterkt truet

Bygnings-kategori*	Andel av gjenstående bygninger	Antall undersøkt	Antall tapt	Andel tap	Akkumulert tap 1.-5. omdrev	Andel endret	Andel truet/sterkt truet
	54 %	248	9	4 %	40 %	75 %	8 %
	6 %	25	0	0 %	26 %	68 %	4 %
	10 %	51	5	10 %	59 %	61 %	13 %
	13 %	59	3	5 %	54 %	52 %	16 %
	2 %	9	1	11 %	27 %	25 %	0 %
	10 %	45	0	0 %	24 %	51 %	22 %
	5 %	26	4	4 %	48 %	73 %	0 %
	100 %	463	22	5 %	44 %	67 %	10 %

Oppsummering - MOV Sandnes 2022

- Arkeologi:
 - Tap og skade skjemming har gått ned! (24 - 8 %)
 - Fritidsaktiviteter er årsak til skade i større grad enn før
 - Jordbruk er årsak i færre tilfeller
 - Noe skade/skemming – fortsatt/mer skade skjemming
 - Ingen dokumentert sammenheng mellom vern og tilstand
- Nyere tid:
 - Tapet av SEFRAK bygninger har gått litt opp (fra 4 til 5%)
 - Driftsbygninger i tunet har høyest akkumulert tap
 - Naust / sjøhus har størst andel trua/sterkt trua bygninger
 - Tapsandelen og andel truede/sterkt trua er høyere i spredtbygde enn i tettbygde områder ved denne kontrollen
 - Noe forfall (truet) – mer forfall (sterkt truet) – tap
 - Mye endring – god tilstand! Vern gjennom bruk
 - Formelt vern – bedre tilstand/mindre tap!

Figur 28: Totalt 246 av 558 SEFRAK-registrerte bygninger knyttet til samfunnssektoren landbruk, fiske og fangst har gått tapt siden kommunen ble SEFRAK-registrert tidlig på 1980-tallet. Foto: HT/ASPLAN VIAK 2022 (11020017019).

Arealendringer, manglende bruk/skjøtsel og klima er de største truslene for kulturmiljø i Rogaland

- noen tanker om tiltak - arkeologi

- Arkeologiske kulturminner er sårbare – tilpasning viktig
- Lite synlige og lite lesbare MEN kan inneholde spennende historier/spennende sammenhenger
- Ingen av de automatisk freda kulturminnene med forverra tilstand er skilta
- Informasjon – skilting
- Formidling
- Eierskap – stolthet – forankring – identitet
- Kunnskap
- Kulturminneplaner – fortelle de arkeologiske kulturminnene sin historie – tidsdybden i landskapet

Mer resultater og analyser vil
komme i samlerapportene fra
kontrollene 2020-2024

Les mer/finn rapportene på
Riksantikvaren hjemmesider:
[Miljøovervåkingsprogrammer -
Riksantikvaren](#)

Takk for meg!

